

Moğolca ve Türki dillerde 'yemek' fiilli ifadeler

Shinji Ido (Tohoku University / University of Sydney)
Dorjkhand Jambalsuren (Tohoku University)
Tsejin Tegshjargal (Tohoku University)
{ido,handaa,tegshee}@linguist.jp

'Yemek' anlamını veren fiillerin birçok dilde 'mecazi' anlamları vardır. Bizim bu çalı mamızda içinde 'yemek' fiilinin bulundu u Türki ve Mo olca ifadeler ele alınmı , yemek fiilli ifadelerdeki yemek fiilinin 'mecazi' anlamları tahlil edilmi tir.

De i ik dillerin sözvarlıklarından 'yemek' anlamını ta ıyan fiilleri çıkarmak için 'yemek' eyleminin tanımı gerekir. Bu tanımın belirli bir dildeki yemek fiilinin anlamından ba ımsız olmasını sa lamak üzere, 'yemek'in anlamı, a a ıda gösterilen ekilde tanımlanmı tır (Ido 2006).

```
[Event CAUSE ([Thing ]i, [Event GO ([Thing ]j, [Path TO ([Place IN ([Thing MOUTH-OF ([Thing ]i))])])])])]  
[Event CAUSE ([Thing ]i, [Event INCH ([State BEComp+ ([Thing ]j, [Place AT ([Thing PIECES]k)])])])]  
[Event CAUSE ([Thing ]i, [Event GO ([Thing PIECES]k, [Path TO ([Place IN ([Thing ]i))])])])]
```

Jackendoff'un (1990) Lexical Conceptual Semantic'in formülü ile tasvir edilen 'yemek' anlamının bu tanımı üç kısımdan ibarettir. Bu üç kısım kabaca öyle ifade edilebilir: 1) ey_i'in ey_j'i ey_i'in a zının içine girdiri i, 2) ey_i'in ey_j'i parçalar haline dönü türü ü, ve 3) ey_i'in bu parçaları ey_i'in içine girdiri i. Bu ekilde tanımlanan 'yemek'in anlamına sahip olan, ve dolayısıyla bu bildiride 'yemek fiili' olarak kabul edilen fiiller arasında Türkçe *ye-* fiili ve Mo olca *id-* fiili de vardır. Bunun gibi yemek fiili içeren, bizim 'yemek fiilli ifadeler' diye adlandırdı ımız ifadeler birçok dilde mevcuttur. A a ıda birkaç örne i gösterilen yemek fiilli ifadeler, dünyanın birçok dilinde bulunmakla beraber, Farsça, Tacikçe, Hintçe/Urduca gibi Hint- rani dillerde özellikle yaygınlık göstermektedir.

Çince: *ta chile yiquan*
o yedi bir yumruk
'o yumruk yedi'

Japonca: *genkotsuo kuu*
yumru u yer
'yumruk yemek'

Farsça: *mosht xordan*
yumruk yemek
'yumruk yemek'

Yemek fiilli ifadeler, Türki dillerde de çok sayıda bulunmaktadır.

Türkçe: *ceza ye-, dayak ye-, gam ye-, kazık ye-, para ye-, başının etini ye-, vs.*
Kırgızca: *tayak (dayak) ce-, akça (para) ce-, muş (yumruk) ce-, kam (gam) ce-, vs.*
Özbekçe: *afsus (yazık/efsûs) ye-, et(i)ni (et(in)i) ye-, pul (para) ye-, oq (ok) ye-, vs.*
Xâkânî: *berge (kamçı) yér, yér sakınç (tasa), vs.*

Öte yandan, a a ıda birkaç örne i bulunan Mo olca yemek fiilli ifadeler, Türki dillerdekilere

göre azdır.

max-aa idex
et-kendi yemek
'büyük sıkıntı çekmek'

möngö idex
para yemek
'para yemek, emanete hıyanet etmek'

xaxuul' idex
rü vet yemek
'rü vet almak'

Bunun gibi yemek fiilli ifadelerin münferit dillerdeki kullanılı na bakıldı nda yemek fiilli ifadelerin dillerarası farklılı ı/ortaklı ı ortaya çıkar ki, o bizim Pardeshi vb. (2006) ile sürdürdü ümüz çalı mada co rafi ve tipolojik açılardan de erlendirilmi ve 15 farklı harita halinde özetlenmi tir.

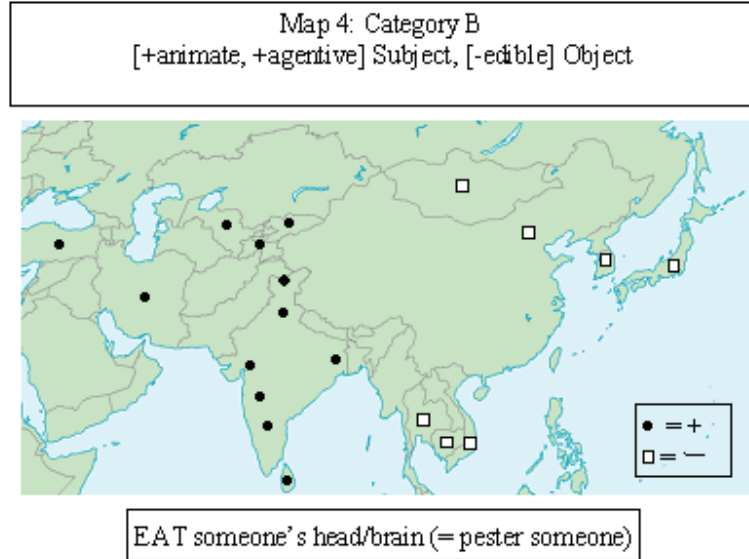
Elinizdeki bildirinin ek bölümünde birkaçı bulunan söz konusu haritaları de erlendirdi imizde, Mo olca ve Türki diller ile ili kin olarak dikkat çeken husus, Mo olca ve Türki diller arasında (yemek fiilli ifadelerin çe itleri açısından) ortak noktanın az olmasıdır. Bu hususun neyi i aret etti i konusunda u anda kesin görü ümüz yoktur. Tarihçiler ve Mo ol/Türk dilleri uzmanlarının, bu husus hakkında belirtecek görü ler, bizi yalnız aydınlatmakla kalmayacak, aynı zamanda çalı mamızı ilerletmeye te vik edecektir.

Kaynakça:

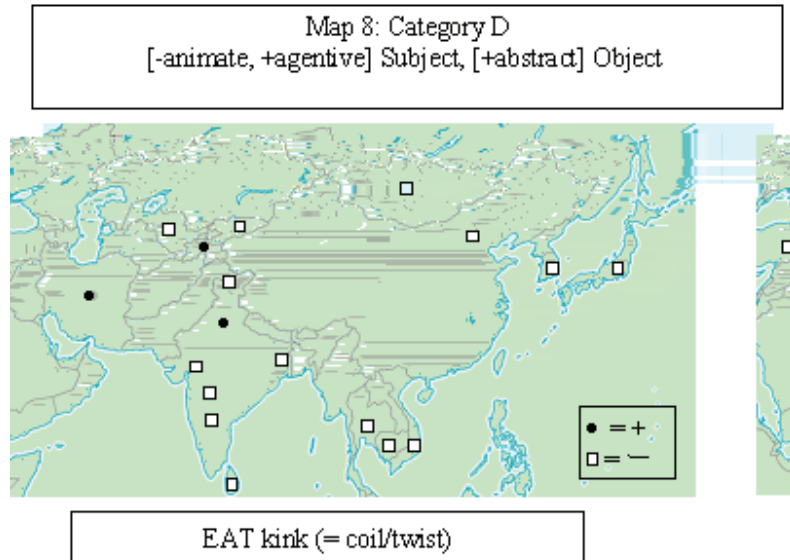
- Haltod, M. vb. 1995. *Mongolian-English dictionary*. Bloomington: The Mongolia Society, Inc.
- Ido, S. 2006. EAT expressions in Central Asian languages. Invited lecture at the 7th International Forum on Language, Brain, and Cognition 'Incorporating Culture into Studies of Cognition and Language'. Shin-Senzankan Hall, Japan Women's University. 15 March 2006. http://lbc21.jp/TEMP/Forum7Abstract/abstract_Ido.pdf
- Jackendoff, R. 1990. *Semantic structures*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Pardeshi, P. vb. 2006. Toward a geotypology of EAT-expressions in languages of Asia. *Gengo Kenkyu*, 130.

Ek 1

Orta-Batı Asya dillerinde bulunan *başının etini yemek* tipindeki yemek fiilli ifadelerin co rafi da lımı (Pardeshi vb. (2006)'de yer alan harita):

Farsça ve etrafındaki dillerde bulunan *büklüm yemek* tipindeki yemek fiilli ifadelerin co rafi da lımı (Pardeshi vb. (2006)'de yer alan harita):

Ek 2

Mo olcanın yemek fiilli ifadelerinden örnekler:

ideh

Baišing tüimer idex
binayı/yapıyı yangın yemek
'binayı yangın yaktı'

möngö idsen xun
para yiyen ki i
'para(yı) cebine indiren ki i'

budaa idex
hububat yemek
'(sinavda) kopya çekmek'

zoogloh

čilee zooglox (Haltod vb. 1995: 1067)
uyu ukluk/yorgunluk yemek
'rahatsız olmak'

xilen zooglox (Haltod vb. 1995: 1067)
öfke yemek
'öfkelenmek'